https://doi.org/10.5507/cjl-519

Možnosti zapojení komiksu do výuky literatury na středních školách

Matěj Kos

Ústav pro českou literaturu AV ČR, kos@ucl.cas.cz

Abstrakt

Komiks patří u současné generace žáků ke kulturním artefaktům, které se těší značné oblibě. Příspěvek si proto klade za cíl zaměřit se na jeho možné zapojení do výuky literatury na středních školách. V úvodu přiblížím postavení komiksu v povinných kurikulárních dokumentech. Následně ukážu jeho funkci jako didaktické pomůcky, dále možný potenciál využití různých komiksových adaptací ve výuce, a rovněž představím varianty a klíče, jak do výuky literatury zapojit i původní komiksová díla.

Klíčová slova: střední škola, adaptace, komiks, didaktika, kurikulum

The Use of Comics in High School Literature Education

Abstract

Comics belong among the significantly popular cultural artifacts of the current generation of students. This paper sets out to focus on possible ways to incorporate them into teaching literature in high schools. In the introduction, I will examine the status of comics in compulsory curricula. Then the function of comics as a teaching aid will be demonstrated, highlighting the potential of comic adaptations as well as possible ways and keys to incorporate original comic books in the teaching of literature.

Keywords: high school, adaptation, comics, didactics, curriculum

CC BY

S komiksem se pravděpodobně setkala většina současných žáků, ať už ve formě komiksů pro děti jako je český *Čtyřlístek*, v podobě superhrdinských příběhů z amerických vydavatelství Marvel a DC nebo třeba ve formě populárních japonských komiksů známých širší veřejnosti pod označením manga. Tuto popularitu dokládají i statistiky česky vydávaných komiksů – mezi lety 2000 až 2019 vzrostl počet ročně vydaných komiksů téměř čtyřnásobně (Zack, 2021). Proto vyvstává otázka, jak jsou komiksy jakožto jedno z médií populárních mezi mládeží reflektovány a zapojovány ve výuce literatury.

Při zběžném pohledu na současný stav bádání zjistíme, že není prakticky možné naleznout komplexní analýzu toho, jak se komiks ve výuce, konkrétněji ve středoškolské výuce literatury projevuje. Existuje samozřejmě řada prací, které se tematikou komiksu ve výuce zabývají. Jedná se jednak o diplomové práce studentek a studentů oborů učitelství[5], jednak o několik odborně pojatých příspěvků[6]. Ovšem ve všech případech se jednalo o texty zaměřené pouze na jedno dílčí téma, například na využití komiksových adaptací jako substituentu literatury či zapojení tvorby komiksu pro lepší vizualizaci a tím i interpretaci narativu.

Komiks a kurikulum

Nejprve je třeba si uvědomit, zda je postavení komiksu ve výuce zakotveno v rámci soustavy českých kurikulárních dokumentů. Tyto dokumenty představuje na celostátní úrovni soustava rámcových vzdělávacích programů, jejich školními realizacemi jsou poté jednotlivé školní vzdělávací programy. Pro naše potřeby se zaměříme na *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, neboť právě u gymnázií můžeme předpokládat, že budou mít všestranně zaměřené vzdělávání, proto bude vzdělávací program co nejobecnější, a tedy je zde pravděpodobnost setkání se s komiksem v rámci výuky v porovnání s učňovskými či konkrétně profilovanými středoškolskými obory nejvyšší[7].

Komiks není, na rozdíl například od filmu, v *Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia* explicitně zmíněn. Ve vzdělávacích oblastech, kde bychom včlenění komiksu

[5] Například diplomová práce Lenky Novákové z PdF JU (Nováková, 2013), Anny Hrubanové z PdF UK (Hrubanová, 2019) nebo autora této studie (Kos, 2021).

[6] Zde je třeba zmínit především monografii Daniela Bíny *Literární komunikace v multimediální době* a studii Evy Niklesové „(„Povinná") školní četba a/nebo její komiksové ztvárnění?". Velmi kvalitní typologii vzdělávacích komiksů pro potřeby přírodovědných předmětů přinesl článek kolektivu autorů nesoucí název „Typy vzdělávacích komiksů a analýza jejich edukačního potenciálu pro přírodovědnou výuku" (Trnová et al., 2016).

[7] Vyšší pravděpodobnost může teoreticky být u některých výtvarných oborů, ovšem pro volbu gymnaziálního RVP jako referenčního rámce mluví velký počet těchto škol v našem vzdělávacím systému.

na základě jeho vlastností, především kombinace obrazového a textového kódu,[8] předpokládali – tedy konkrétně v oborech „český jazyk a literatura" a „výtvarný obor" – je možné nalézt několik bodů, které mohou při inkluzivním výkladu obsáhnout i komiks. V případě „výtvarného oboru" se jedná především o definici vizuálně obrazových znakových systémů[9], kterým se má výuka věnovat. Mezi tyto systémy by jako synkretický umělecký druh, jenž je založen především na vizuálním principu, měl komiks bez problémů zapadat. Druhou oblastí, která pro nás bude po zbytek příspěvku oblastí domácí, je „český jazyk a literatura". Zde je možné pro včlenění komiksů využít širší interpretace bodů „text a intertextovost" a „vývoj literatury v rámci kontextu dobového myšlení, umění a kultury". Pomocí těchto bodů řešících mimo jiné kulturní kontexty literárních děl či hraniční rysy textů by bylo možné do výuky literatury zařadit komiksové transmediace literárních děl, případně i autorská komiksová díla, která jsou s literaturou nějakým způsobem – zpravidla tím, že autor komiksu je rovněž spisovatelem – spjata.

Ovšem druhy komiksů, naznačené v předchozím odstavci, nejsou jedinými komiksy, jež je možné potkat ve výuce. Pro potřeby tohoto příspěvku jakožto i jednoduché kategorizace komiksů ve výuce je možné následovné rozdělení komiksů vyskytujících se ve výuce na tři podkategorie: 1) komiks jako didaktická pomůcka, 2) komiksové adaptace literárních děl a 3) původní komiksová díla. Postupně se podíváme na všechny tyto kategorie, ukážeme si jejich vymezení, a především možnosti jejich zapojení ve výuce literatury.

Komiks jako didaktická pomůcka – první, ne vždy šťastné, vlaštovky

Pro udržení pozornosti studentů v průběhu výuky[10] je třeba výklad, který ve formě frontální výuky má pořád v českých školách značně silné postavení, něčím ozvláštnit. K tomu by měla vyučujícímu sloužit široká paleta didaktických pomůcek. Mezi ně je možné řadit i komiksy či prvky komiksové estetiky jako bubliny, simulaci zvukových efektů (SFX) nebo kreslené postavičky bez nutné juxtapozice. V případě učebních souborů určených

[8] Komiks jako médium zpravidla kombinuje výtvarnou a textovou rovinu (česká teorie např. Kořínek et al. 2015, s. 42–46), je proto možné mluvit o tzv. dvoukódové podstatě komiksu (srov. kap. 5 a 6 v Kořínek, Foret a Jareš, 2015). Podobně z pohledu intermediálních studií by bylo možné mluvit o kombinaci základních médií – textu a obrazu – vedoucí ke vzniku kvalifikovaného média komiksu (např. Arvidson et al., 2022, s. 107–112).

[9] *„Výtvarný obor pracuje s vizuálně obrazovými znakovými systémy (s obrazem, skulpturou, designem, vzhledem krajiny, architekturou, stylem oblečení, filmem, novými médii apod.)"* (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 51), přičemž obecně se mají probírat *„jak znakové systémy výtvarného umění různých etap a stylů, tak i ostatní produkty vizuální kultury"* (ibid.).

[10] Dle výzkumů studenti udrží pozornost při jedné činnosti zhruba 15–20 minut (viz např. Petty, 2002, s. 116–117).

pro výuku literatury na středních školách se objevují převážně pouze jednotlivé prvky komiksové estetiky – ty je možné najít například v učebnicích literatury od nakladatelství Fraus[11]. Oproti tomu v dodnes používaných učebnicích nakladatelství Scientia (*Literatura I–IV*, autorka Michaela Horáková) z přelomu tisíciletí či dosud, alespoň dle mé zkušenosti, hojně používaném a prodávaném souboru vypracovaném sokolovským pedagogem Vladimírem Prokopem[12] není možné nalézt žádné takovéto prvky.

Z pohledu využití komiksů se nejprogresivněji jeví řada učebnic *Literatura pro střední školy* brněnského nakladatelství Didaktis, která vznikla mezi lety 2008–2010[13]. V ní se nacházejí krátké komiksy, které u vybraných autorů české i světové literatury doplňují jejich životopisy. Konkrétně jde o šestipanelové, do dvou řádků rozložené černobílé stripy, které pro celou sérii učebnic tvořil Aleš Leznar (výtvarná stránka) spolu s Yvone Konečnou a Milanem Hoškem (náměty stripů). Zpravidla jsou stripy věnovány nějakému zajímavému aspektu života autora, který je zrovna probírán, či jeho díla. Tyto vybrané aspekty jsou různě přepracovány, aby bylo docíleno humorného vyznění za použití parodie, nadsázky či satiry, a zpravidla směřují k silné pointě v posledním panelu. Toto pojetí pravděpodobně mělo za cíl pobavit studenty a zároveň jim pomocí pro ně přístupné a značně odlehčené formy předat vybrané zajímavosti o životě jednotlivých autorů.

Objevují se zde ovšem jisté potíže. Zaprvé je diskutabilní, zdali toto zpracování, kdy komiksy často narážejí buď na specifické motivy nějakého literárního díla, nebo na zajímavý (avšak tím rozhodně není myšleno důležitý) fakt ze života spisovatele, je vhodné pro studenty středních škol, kteří se s literárními dějinami potkávají de facto poprvé. Může se tak stát, že komiks bude pro vyučujícího humorný, protože bude znát konsekvence, zatímco pro studenta zde žádná přidaná hodnota humoru nebude, neboť nebude chápat některé aluze. S tím se pojí druhý problém, kvůli kterému je dodnes pro některé vyučující tento učební soubor, a především jeho komiksy kontroverzní. Jedná se o pohyb na etické hraně, kdy komiksy a jejich pointy často spějí k vulgaritám, případně silně bulvárně (a někdy zcela nepravdivě) reinterpretují životní osudy autorů, ke kterým se pojí. To by mohlo vést k misinterpretacím u studentů, kteří tím, že nemají ucelené literárněvědné a historické znalosti, jsou náchylnější k přejímání nesprávných informací bez kritické reflexe. A záleží pouze na učitelích, jejich schopnostech a především

[11] Jak starší učební soubor Věry Martinkové nazvaný *Literatura 1–4*, tak i nový v současnosti nabízený soubor souhrnně nazývaný *Literatura v souvislostech*.

[12] Sadu učebnic dodnes formou dotisků vydává sokolovská společnost O.K.-Soft a je studenty i vyučujícími snadno rozeznatelná dle sešitové vazby a absence prakticky jakékoliv grafické úpravy nad rámec úplných základů známých z textových editorů. Obsahuje čtyři učebnice dějin literatury (*Dějiny literatury od starověku do počátku 19. století*, *Literatura 19. a počátku 20. století (od romantiků po buřiče)*, *Přehled české literatury 20. století* a *Přehled světové literatury 20. století*), k nim patřící 4 čítanky a dále učebnici teorie literatury.

[13] Komiksy byly zachovány i v inovované řadě učebnic *Nová Literatura pro střední školy*, která vznikla mezi lety 2020–2022 a jež si zachovává všechny podstatné rysy řady předchozí. V současnosti nakladatelství prodává obě řady synchronně.

chuti, zdali u takovýchto problematických komiksů zařadí lektorský výklad osvětlující potřebný kontext k řádnému pochopení komiksu.

Můžeme si to ukázat na dvou příkladech stripů věnovaných spisovatelům 20. století – Bohumilu Hrabalovi a Erichu Maria Remarqueovi. V případě hrabalovského stripu (Andree et al., 2010, s. 118) je hlavním tématem připomenutí jeho slavných literárních děl (respektive jejich filmových adaptací jako *Postřižiny* nebo *Ostře sledované vlaky*) ve spojení s poměrně krotkou pointou připomínající Hrabalovu oblíbenou hospodu U Tygra. Zde bychom mohli identifikovat první jmenovaný problém – míjení se s modelovým recipientem v podobě středoškolského studenta z pohledu vyžadování jeho znalostí pro pochopení humoru. Zatímco vyučující (který však modelovým čtenářem není) obeznámený s Hrabalovým životem, pamatující si syžety děl a znající filmové adaptace se bude po přečtení stripu melancholicky usmívat, osmnáctiletý student s nulovou znalostí výše zmíněného nebude chápat, proč dítě ukazuje na lidi lezoucí na komín a co je vtipného na hádce šípková/zelí.

Druhý vybraný strip věnující se Remarqueovi (Andree et al., 2009, s. 56) je příklad kontroverzní parodie, která hrozí dezinterpretací v případě, že vyučující nedá studentům korigující vysvětlení[14]. Problematické je zde spojení Remarquea, který byl nacisty perzekuován, což vedlo k jeho emigraci do USA, spolu s říšským ministrem propagandy Josephem Goebbelsem. Ten mu ve stripu jako zkušený „marketér" pomáhá vyřešit problém, že se jeho knihy neprodávají. Nadsázka je pro člověka znalého historického kontextu jasně patrná[15], ovšem nemusí být identifikovatelná pro studenty, kteří se s daným obdobím teprve seznamují. Může se tak stát, že někteří studenti budou osobu Remarquea spojovat se spoluprací s nacisty, čemuž bohužel napomáhá i nedostatečný výklad v medailonku spisovatele v rámci učebnice (ibid.).

Je možné diskutovat o tom, zdali je obecně v hodinách odlehčování témat pomocí humoru vhodné a především pedagogicky přínosné[16]. Jednoznačně je ale problematická tato konkrétní forma, kdy se komiksové reprezentace zcela míjejí se svými adresáty, kterým by měli podávat podstatnou a v dobovém kontextu ukotvenou informaci o probíraném autorovi nebo jeho tvorbě. Místo toho mohou výuku a pochopení literárních dějin a dobového kontextu naopak komplikovat.

[14] Což je zase proti samé podstatě humoru – odkdy se mají vysvětlovat vtipy?

[15] Představení se Goebbelse pod firmou „Propaganda, s. r. o", aluze na vztah ministra s českou herečkou Lídou Baarovou, zakázka Beneše na zbavení se Sudet…

[16] V českém kontextu se humorem ve výuce zabývala například Šeďová (2012), kdy podle výsledků dotazníkového průzkumu mezi studenty doložila pozitivní vztah mezi humorem a učením.

Komiksové adaptace a jejich potenciál ve výuce

Druhou možností, jak zapojit komiks do výuky literatury, se jeví práce s komiksovými adaptacemi, tedy díly, která mají nějaký literární předobraz. Při pohledu na jejich možné zapojení do výuky je možné vycházet z angloamerického pojetí adaptation studies, které chápou adaptace *„jako adaptace, tedy svébytná díla vzniklá replikací [pretextu] s variací"* (Hutcheon & O'Flynn, 2013, s. 9). U vhodně zvolených pretextů a jejich adaptací je možné společně se žáky zkoumat, co mají stejného v rovině prezentovaného textu i celkového narativu, co se naopak na těchto jednotlivých úrovních proměnilo a jaké jsou k tomu důvody, ať už z pohledu mediální specificity zdrojového či cílového média, nebo z pohledu širšího – kulturního, sociálního a historického. Otevírá se zde široká paleta možných přístupů, které mohou vést mimo jiné i k rozvoji dnes tolik poptávaného kritického myšlení. V následujících odstavcích jsou proto uvedeny dva příklady tohoto využití.

Prvním příkladem je komiksová adaptace Čapkova románu *Krakatit* vytvořená Janem Štěpánkem. Tato adaptace vyšla v roce 2018, přičemž se jedná v podstatě o „překreslení" stejnojmenné filmové adaptace Otakara Vávry z roku 1948. V komiksové adaptaci se – stejně jako ve filmu – setkáváme s rámováním celého příběhu do Prokopových halucinací, které prožívá na pokraji smrti během blíže nespecifikovaného nemocničního pobytu, což je proti knižní předloze, v níž příběh začíná rovnou Prokopovým útěkem z laboratoře a potkáním Tomeše, výrazná úprava. Z filmu komiks rovněž přebírá principy vynechávek a celkové simplifikace syžetu, přičemž zanechává filmové odkazy na 2. světovou válku a budovatelský étos, které dále rozvíjí.

Konkrétně můžeme mluvit například o redukci postavy princezny Wille, která se postupně stává z poměrně komplexní postavy (román), přes mezistupeň (film) jednoznačně negativní postavou (komiks). Nejedná se o jediný případ redukce, například pan Holz v komiksu již zcela absentuje. Zajímavé je postupné konkretizování vojáků a diktátorů, kteří mají o Prokopův vynález zájem. Zatímco v knize se vyskytují nepojmenovaní nepřátelé s velmocenskými choutkami, ve Vávrově filmové adaptaci vidíme konkretizaci[17] na základě prožité zkušenosti 2. světové války. Ovšem tato konkretizace není explicitní – nikde nevidíme žádnou insignii jasně odkazující k nacistům. To je doplněno až v komiksu, ve kterém se objevuje na tajné schůzi vyvěšená vlajka s hákovým křížem (Štěpánek, 2018, s. 96–99), stejně jako například insignie vojáků jsou mnohem jasněji rozpoznatelné jako nacistické.

Právě tyto rysy mohou být převedeny na výzvy pro využití této adaptace ve výuce. Při zapojení komiksové adaptace spolu s literárním pretextem je možné například zadávat úkoly spočívající ve snaze o analýzu dobově podmíněných změn a dále v uvědomění

[17] Pokud se zaměříme například na uniformy vojáků strážících ve filmové adaptaci zbrojovku a zámek v Balttinu, všimneme si zjevné podobnosti s uniformami nacistického Německa. Podobně řečník na schůzi tajné společnosti je stylizován oblečením do šatů vojenského střihu bez insignií, přehnanou gestikulací a agresivním verbálním projevem tak, aby připomínal projevy nacistických řečníků.

si simplifikace syžetu. Studenti by si měli všímat především odchylek v zobrazování jednotlivých postav (zvláště záporných) a dále postupné změny kontextu. V Čapkově románu z 20. let 20. století je hrozba krakatitu nekonkrétní, snaží se jej získat nejasní průmyslníci a anarchistické spolky, aristokraté jsou zde sice vykresleni jako relikt minulosti, avšak jsou schopni hlubších citů; společným zájmem všech zobrazovaných skupin je zisk ktakatitu a s ním spojené šance vlády nad světem… Celkově lze proto pretext označit za univerzální varování proti zbrojení a militarismu. U filmové adaptace již vidíme konkretizaci této hrozby do podoby atomové bomby a velké ovlivnění čerstvou zkušeností 2. světové války, redukci náboženských motivů, a naopak doplnění a podtržení motivů budovatelských, např. v promluvách starého lékaře. V komiksové adaptaci jsou poté rozvíjeny principy adaptace filmové, přičemž nejvýraznějším posunem je jasná dourčenost nepřátel jako nacistů – téma 2. světové války je zde pořád živé, touto reinterpretací se k ní Štěpánek jasně hlásí.

Jako zajímavý úkol by se mohla jevit například komparace některých postav – nabízí se především postavy záporné jako princezna Wille, pan Holz nebo Diamon. Veškeré úkoly by se měly řešit pomocí dvou hlavních pohledů: pohled časový (dobová podmíněnost adaptací a s ní spojené reinterpretace) a pohled mediální (zdali jsou změny v adaptacích podmíněny mediální specificitou). Na základě těchto úkolů by měli studenti pochopit, že adaptace mohou (a zpravidla jsou) dobově podmíněné a zároveň u nich mohou být značné posuny proti pretextu způsobené buď právě onou dobovou podmíněností, nebo mediální specificitou. Zároveň tyto postřehy mohou přenášet do svých znalostí o dobovém uměleckém kontextu pro potřeby literárních dějin.

Druhým příkladem je sbírka *Komiksová Kytice* z roku 2016. V tomto případě se jedná o pretext, který je již středoškolským studentům notoricky známý, dle mých zkušeností se potkávají s jednotlivými baladami studenti kontinuálně od konce 1. stupně základní školy. *Komiksová Kytice* tak, pokud se ji rozhodneme použít ve středoškolské výuce, vstupuje do edukačního procesu s adaptacemi syžetů, které jsou z valné části již studentům známy (např. balady „Polednice", „Svatební košile" nebo „Vodník"). Nemusíme proto řešit komiks jako substituent pretextu, ale můžeme se plně zaměřit na zkoumání odlišností obou děl.

K tomu nám do značné míry napomůže rovněž provedení komiksové adaptace – jedná se v podstatě o sborník třinácti komiksů doplněných původním textem balad, ve kterém výtvarnou stránku každého komiksu tvořil jiný autor zachovávaje přitom vždy původní podobu pásma promluvy postav. A zatímco se někteří výtvarníci, jako například Jan Gruml ve „Zlatém kolovratu", drželi poměrně přesných transmediálních přepisů (samozřejmě opět s využitím specifických rysů cílového média), jiní se pokusili s formou a žánrem ve výtvarné stránce experimentovat. Tak se například „Polednice" v provedení Vladimíra Strejčka mění ve westernovo-steampunkový robohoror s odkazem na Brughelovu „Babylonskou věž" v úvodu komiksu, Marco Turini podtrhuje hororovou atmosféru „Svatebních košil" stylizací blízkou americkým hororovým filmům nebo u „Dceřiny kletby" zpracované Kateřinou Bažantovou se čtenář přesouvá do současné

Prahy a reflektováno je sociální pozadí rodiny pravděpodobně přispívající ke vzniku tragédie.

Právě tyto posuny mají velký výukový potenciál. V rámci hodiny zaměřené na výuku literárních žánrů by bylo možné formou komparace originálních balad a komiksových zpracování pozorovat žánrové posuny či jednotlivé žánrové mody, přičemž rovněž by bylo možné zavést debatu o reprezentaci jednotlivých žánrů napříč médii. Dalším vděčným tématem, které vyvstává z této komparace, by bylo pozorování změn v časoprostoru. Uvědomění si ve většině případů jasné časoprostorové ukotvenosti komiksů (zde by bylo vhodné se studenty nalézt konkrétní prvky, díky kterým můžeme časoprostor více či méně explicitně určovat) a zároveň velké nadčasovosti původních Erbenových textů-balad může vést jednak k ukázání metod analýzy a určování časoprostoru, jednak takto zaměřené úkoly mohou díky přímému srovnání studentům jasně demonstrovat často v učebnicích zmiňovanou tezi o nadčasovosti Erbenových balad.

Původní komiksová díla v hodinách literatury: možné cesty

Velkou otázkou je, zdali a případně jak zařazovat původní komiksová díla do vzdělávacího obsahu literární výchovy. Zvláště pakliže přihlédneme k tomu, že komiks se – na rozdíl od starších koncepcí především literárních vědců[18] – dnes již chápe jako samostatný umělecký druh a nikoliv součást literatury. Jistým kompromisem, který by byl v souladu s obsahem rámcových vzdělávacích plánů a zároveň nepřetěžoval tradičně nabité plány hodin literatury, je zapojovat komiksy v rámci současné české (a případně analogicky i světové) literatury, a to právě tehdy, když spisovatel je rovněž komiksovým autorem. Toto zařazování má oporu v současném systému, kdy je u spisovatelů zpravidla uváděno, že byli rovněž například libretisty, výtvarníky či filmovými scenáristy. Zároveň při namátkové analýze konkrétních školních vzdělávacích programů bylo zjištěno, že školy zpravidla nijak podrobně, na rozdíl od dřívějších etap literární historie, výuku současné literatury neohraničují, ale naopak dávají vágní definicí učiva i výstupů prostor pro učitelskou invenci. Pro lepší naznačení způsobu uvažování nad zařazováním původních komiksových děl uvádíme alespoň tři příklady včetně argumentů, proč by měli být daní spisovatelé – a jejich komiksová díla – zařazeni do literární výuky.

Výše uvedenou podmínku spjatosti tvůrce s literárním provozem splňuje například komiksová trilogie *Alois Nebel*, ke které napsal scénář česko-německý spisovatel Jaroslav

[18] K ustanovení pozice komiksu v systému viz např. Kořínek et al, 2015; k praktickému zařazování komiksu (a výuky o komiksu) v akademickém prostředí rovněž několik poznámek v mé diplomové práci (Kos, 2021, 11–15).

Rudiš[19]. Pro zařazení tohoto, nejen z komerčního hlediska velice úspěšného, komiksu do výuky hovoří jeho překlad do několika cizích jazyků (mj. němčiny a francouzštiny) a rovněž filmová adaptace z roku 2011. Z těchto důvodů při zařazení Rudišovy tvorby do probíraného učiva by bylo vhodné zmínit i tento komiks.

Jiným příkladem současného českého spisovatele, kdy bychom ve spojitosti s jeho jménem mohli zmínit rovněž původní komiksové dílo, je Marek Šindelka. Tento básník a prozaik taktéž patří ke jménům, která by mohl vyučující zvažovat při výběru spisovatelů probíraných v rámci současné literatury[20]. Pakliže by vyučující vybral Šindelku, bylo by vhodné zmínit taktéž komiks *Svatá Barbora*, na kterém se jakožto scenárista podílel a který byl poměrně bohatě mediálně reflektován. Zároveň by bylo vhodné na tomto komiksu studentům demonstrovat, že komiks nejsou pouze humorné stripy a superhrdinské série, ale dokáže pokrývat i mnohem komplexnější a složitější témata.

Posledním zde uvedeným příkladem původních komiksů jsou komiksy, na nichž se podílel Jan Novák. V rámci současné literatury je spojen především s beletrizovanými biografiemi, v nichž spojuje historická fakta se silnými příběhy. To platí i pro komiksy, při jejichž tvorbě spolupracuje zpravidla s výtvarníkem Jaromírem 99. Jedná se jednak o komiksovou adaptaci Novákova staršího románu o bratrech Mašínech *Zatím dobrý*, a především o dvojici sportovních biografií *Zátopek* a *Čáslavská*. Tato díla patří ke kritikou pozitivně přijímanému proudu českého historického komiksu (viz např. Maxmilián, 2021), jejich zařazení do výuky pro doplnění přehledu o autorově tvorbě by tedy bylo vhodné.

Závěrem

Z výše uvedeného je tedy možné vyvodit několik obecnějších závěrů. V první řadě ten, že záleží zcela na učiteli, zdali vůbec a případně jak bude zapojovat komiks ve výuce. V rámci kurikulárních dokumentů není po středoškolském studentovi znalost komiksů vyžadována, tedy není žádná vnější motivace, která by k výuce o komiksu a s komiksem vedla. Zároveň ale jsou možnosti, jak komiks zapojit. Zaprvé jako didaktickou pomůcku, což i přes výhrady ke konkrétnímu provedení demonstruje řada literárních učebnic nakladatelství Didaktis. Zadruhé je možné pracovat s adaptacemi, kdy je vhodné diferencovat přístup k nim ve výuce na základě toho, o jaký typ adaptace se jedná. Nelze redukovat adaptace na úroveň pouhých substituentů literárních pretextů, ale je nutné k nim přistupovat jako ke svébytným uměleckým dílům. Při využití tohoto přístupu je možné rozvíjet u studentů čtenářskou gramotnost a rovněž kritické myšlení, neboť

[19] Pro jeho zařazení do výuky hovoří mj. četné překlady jeho díla do řady cizích jazyků, několik filmových a divadelních adaptací jeho knih, zisk Ceny Jiřího Ortena v roce 2002, několik nominací na cenu Magnesia Litera a rovněž i jeho ocenění v Německu.

[20] Mj. držitel dvou ocenění Litera za prózu (povídkový soubor *Zůstaňte s námi* a novela *Únava materiálu*) a rovněž Ceny Jiřího Ortena za rok 2006.

budou muset analyzovat, porovnávat a hodnotit z různých pohledů rozličné zdroje. A zatřetí je možné rovněž zapojit i původní komiksovou tvorbu, pakliže vyučující a studenti jeví o toto téma zájem.

Pokud bychom chtěli, aby komiks byl plánovaně zapojován do středoškolské výuky, musí dojít ke změnám prakticky na všech úrovních. V první řadě by bylo třeba jasně zapracovat komiks do soustavy rámcových vzdělávacích programů jakožto základních kurikulárních dokumentů. To by mohlo pomoci legitimizovat jeho zařazování do výuky v očích aktérů pedagogické činnosti. Například film je v současné době v RVP G v rámci očekávaných výstupů literární výchovy zmiňován v souvislosti s adaptacemi literárních děl a zároveň je okrajově tematizován v obsahu tzv. výtvarného oboru.

Dále by bylo vhodné věnovat se komiksu i v průběhu přípravy vyučujících na pedagogických a filozofických fakultách, aby jednak měli správné a jisté metodické ukotvení a věděli bezpečně, co komiks je, jednak tušili, co je s komiksem možné dělat, aby se jeho zapojení neomezovalo pouze na seznámení se stripy v učebnicích a zapojení třídy do výtvarné komiksové soutěže. Spíše ojedinělým příkladem předmětu zaměřeného na komiks a probíhajícího v rámci přípravy budoucích vyučujících je seminář Adaptace literárních děl ve výuce žáků se speciálními vzdělávacími potřebami vyučovaný na Katedře české literatury PedF UK.

Učitelům z praxe mohou pomoci aktuálně existující metodické publikace určené přímo pro použití ve školské praxi, jako jsou *Bohouš a Dáša mění svět: Jak vyzrát na komiks?!* a *Komiks a svět plný výzev*[21] nebo *Mluvíme v bublinách*. K přiblížení tvůrčí práce s médiem komiksu je možné taktéž využít příručky pro potenciální komiksové tvůrce: u mladších studentů se jedná především o *Komiksový náčrtník* Petra Kopla, pro starší žáky je poté vhodná *Komiksová učebnice komiksu*, která v sobě kombinuje narativní strukturu s praktickým vysvětlováním pravidel média. A v neposlední řadě je potřeba dále podpořit ty učitele, kteří chtějí zapojovat již existující komiksová díla do výuky, například formou vydávání metodických doporučení pro práci s komiksovými adaptacemi či vznikem pracovních listů ke konkrétním komiksům.

Literatura

Bína, D. (2009). *Literární komunikace v multimediální době.* Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

Hrubanová, A. (2019). *Komiksové adaptace ve výuce literatury na základní a střední škole*. Univerzita Karlova.

Hucheon, L. & O'Flynn, S. (2013). *A Theory of Adaptation*. Routledge.

Kořínek, P., Foret, M. & Jareš, M. (2015). *V panelech a bublinách: kapitoly z teorie komiksu*. Akropolis.

[21] Obě zmiňované publikace vznikly v organizaci Člověk v tísni. První jmenovaná na základě komiksové soutěže Bohouš a Dáša mění svět, kterou organizace pořádala mezi lety 2010–2021, druhá jako výstup vzdělávacího programu Varianty.

Kos, M. (2021). *Komiks a jeho postavení ve výuce literatury na středních školách*. Masarykova univerzita.

Maxmilián, V. (2021). „Drama minulé, drama nejlepší." Pp. 22–26 in *Host: měsíčník pro literaturu a čtenáře*. Spolek přátel vydávání časopisu Host.

Niklesová, E. (2012). („Povinná") školní četba a/nebo její komiksové ztvárnění? In M. Foret, P. Kořínek, T. Prokůpek & M. Jareš (Eds.), *Studia komiksu: možnosti a perspektivy* (s. 285–296). Univerzita Palackého v Olomouci.

Nováková, L. (2013). *Využití komiksových zpracování literárních textů ve výuce literární výchovy na 2. st. ZŠ*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

Petty, G. (2002). *Moderní vyučování*. Portál.

Šeďová, K. (2012). Pedagogické efekty humoru ve výukové komunikaci. *Pedagogika*, 62 (4), s. 426–441. https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=689

Trnová, E., Janko, T., Trna, J. & Pešková, K. (2016). Typy vzdělávacích komiksů a analýza jejich edukačního potenciálu pro přírodovědnou výuku. *Scientia in educatione*, 7 (1), s. 49–64. https://ojs.cuni.cz/scied/article/view/225/261

Prameny

Andree, L., Dvořák, J., Srnská, K., Fránek, M., Štěpánková A. & Tobolíková, V. (2009). *Literatura pro 3. ročník středních škol*. Didaktis.

Andree, L., Fránek, M., Kulhavá, M., Merenus, A., Nečasová, D., Svanovská, H., Šaur, J. & Tobolíková, V. (2010). *Literatura pro 4. ročník středních škol*. Didaktis.

Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání (2016). *Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky: platný od školního roku 2017/2018: Český jazyk a literatura*. https://maturita.cermat.cz/files/files/katalog-pozadavku/katalog-pozadavku-2018-CJL.pdf

Čapek, K. (1968). *Krakatit*. Československý spisovatel.

Erben, K. J. (2016). *Komiksová Kytice*. Delarock, Jakubisko J. a Štursová K. (scénář, eds.); Motal T., Turini M., Strejček V., Gruml J., Rubec M., Holman P., Miklušák D., Longyi, Velický V., Cettl K., Bažantová K. (kresba). Transmedialist.

Hašek, J. (2010). *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. Československý spisovatel.

Kopl, P. (2018). *Komiksový náčrtník: kurz pro tvůrce komiksů*. Zoner Press.

Smolíková, K., Rutová, N., Skalická, P., Sobotková & K., Zemanová, B. (2017). *Bohouš a Dáša mění svět: jak vyzrát na komiks?!: metodická příručka pro využití komiksu ve výuce*. Člověk v tísni.

VÚP. (2007). *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. http://www.nuv.cz/file/159

Smolíková, K. (2022). *Mluvíme v bublinách: pracovní listy pro komiksové tvoření: hravé úkoly pro rozvoj komiksové gramotnosti k použití na základních i středních školách*. G. Hloz, M. Hanschild, M. Dokoupil, V. Svoboda (kresba). Plivníci.

Štěpánek, J. (2018). *Krakatit*. CPress.

Toy_Box (2019). *Komiksová učebnice komiksu*. Paseka.

Vávra, O. (1948). *Krakatit* [film]. Československý státní film

Vyoral, P., Čáp, M. & Jaroš, M. (2011). *Švejk: komiks: na motivy románu Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. XYZ.

Zack (2021). ČR comics 2020 (a 20 let předtím). *ComicsDB*. https://comicsdb.cz/clanek/440/cr-comics-2020-a-20-let-predtim